

Motion till riksdagen

1986/87:L410

Ingrid Ronne-Björkqvist (fp)

Handläggningen av vårdnadsfall m. m.

Stora brister i barns rättsskydd

Det finns många exempel på att barn är eftersatta när det gäller rättsligt skydd. En undersökning om olycksfall nyligen visade t. ex. att förundersökningar angående barnolycksfall nästan genomgående läggs ner. Ansvarsfrågan tas sällan upp i domstol. Av 20 891 granskade mål fanns inte ett enda, som behandlade barnolycksfall. "Vi ser inte så allvarligt på barnolycksfall, man vet ju hur barn är" och "barnet borde ha förstått att det var farligt" var återkommande motiveringar till att förundersökningar lagts ned och berättigade åtal ej väckts.

Ilse Wetters nyligen framlagda doktorsavhandling *Barnet och rätten* visar lika tydligt som föregående exempel att rättsmyndigheter inte ser på barn utifrån barnens perspektiv. Hon har granskat 679 mål om vårdnad, omhändertagande och verkställighet. Det har resulterat i ett skrämmande dokument. Genomgående är det vuxna, som talar över huvudet på barnet. Vuxenpsykiatriska utlåtanden väger tyngre än barnpsykiatriska och barnen saknar egen talerätt. Ilse Wetters slutsats att det behövs större inflytande från psykologer och andra barnexperter finns väl styrkt och dokumenterad i hennes avhandling.

Barn bör inte längre få vara rättslösa i vårdnads-, placerings- och omhändertagandemål. Det aviserade betänkandet från utredningen *Barnens rätt* emotes därför med stor förväntan.

Kunskap behövs

I utredningen *Barns behov och föräldrars rätt* (SOU 1986:20) betonas, med all rätt, att mera kunskap behövs om barns behov och utveckling inte bara bland förtroendevalda utan i minst lika hög grad bland domare och nämndemän. Jag vill peka på fyra belysande citat ur avsnitt 9.5. Domare och nämndemän.

Domare och nämndemän i länsrätterna och de högre instanserna befinner sig på ännu längre "avstånd" från barnet i det aktuella ärendet än vad socialnämndens ledamöter gör. Samtidigt har ju domstolen en större befogenhet att fatta beslut om barnets och familjens framtid, än vad socialnämnden och handläggaren/socialsekreteraren har. Betraktar man detta förhållande ur systemperspektiv, skulle man kunna uttrycka det så att de formella påverkansmöjligheterna, eller om man så vill – den formella

makten – ökar med avståndet till de människor som berörs. Denna "maktposition" är emellertid inte på något sätt enkel och okomplicerad.

Ett av de stora problemen vid domstolens ställningstagande i omhändertagandearenden är med andra ord i vad mån mänskliga relationer låter sig översättas till det juridiska/processuella språket.

Samtidigt som det således innebär en rättstrygghet för familjen att få omhändertagandet juridiskt prövat i domstol, finns det också inslag i denna prövning som kan äventyra säkerheten i bedömningarna.

Mot den här bakgrunden är det angeläget att domare och nämndemän i länsrätter och högre instanser får en egen ökad kunskapsbas om barns behov och utveckling. Vi skall här ge exempel på frågor där en fördjupning av kunskaperna är eftersträfvansvärd. Vi har därvid tagit hänsyn till det förhållandet att socialtjänstens företrädare och domstolens – som ju uppstår skilda funktioner inom samhällssystemet – inte på något självklart sätt delar lagstiftningens grundläggande utgångspunkter.

Domstolarnas personal behöver fördjupade kunskaper i t. ex.

- människosyn och samhällssyn i SoL (bl. a. helhetssynen och vad den i tillämpningen innebär i arbetet med barn och familj)
- barns grundläggande behov
- barns bindningar till föräldrar och närstående
- barn och separationer
- barns möjligheter till "omstämning" till nya vuxna
- vilka förhållanden tar barn skada av?
- vad bör en kartläggning av barns vårdbehov omfatta?
- vårdinnehåll – en kritisk granskning av vad barn omhändertas till
- barn och familjer från andra kulturer
- den sociala utredningen – vilka krav bör domstolen ställa?

Psykolog eller annan barnexpert

I det sista citatet påtalas behovet av en "kunskapsbas". En erfaren barnpsykolog, barnpsykiatriker eller socialkurator skulle på ett utmärkt sätt kunna fylla den funktionen.

Enligt svenska lagar skall domaren i tvistiga vårdnads- och umgänges mål i första hand utgå från barnets bästa. Det är en mycket svår uppgift under alla omständigheter. Utan barnpsykologiska kunskaper kan uppgiften bli näst intill omöjlig. Man kan inte begära att en domare, utöver sina långvariga, kvalificerade lagstudier, också skall hinna tillägna sig omfattande kunskaper om barns utvecklingsgång och behov i olika åldrar.

En erfaren barnpsykolog eller motsvarande behövs utöver nämndemännen, som ju inte är utvalda efter specialkunskaper. Barnexperten skulle fungera som medansvarig diskussionspartner till domaren före domslutet. Vederbörande skulle kunna medverka under t. ex. en fyraårsperiod utöver sitt ordinarie arbete eller som anställd av domstolen under viss period i större städer med många skilsmäsoärenden.

I samband med rättegång förekommer ofta psykologiska utlåtanden på begäran av parterna eller rätten angående barnets behov i det speciella fallet. Endast en expert på området kan känna igen vilka trender inom psykologin som de olika utlåtandena står för och vilka psykologiska basfakta, som har relevans i olika åldersgrupper.

I de fall där det kan bli lämpligt att höra barnet om dess syn på den egna

situationen är det önskvärt att någon, som redan har långvarig vana vid att tala med barn, finns tillgänglig.

Mot. 1986/87
L410

Om domaren under en längre tid på detta sätt fick samarbeta med en erfaren barnpsykolog eller motsvarande skulle båda parter få tillfälle att utvidga sina insikter i behandlingen av barn i krissituationer. Det skulle både i akuta fall och på lång sikt ge möjlighet att verkligen åstadkomma det bästa för barnet.

Hemställan

Med hänvisning till ovanstående hemställs

att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförts angående barnpsykolog eller motsvarande barnexpert vid handläggning av vårdnads- och umgänges mål.

Stockholm den 27 januari 1987

Ingrid Ronne-Björkqvist (fp)